

YÜKSEK ÖĞRETİMDE ÇEVRE EĞİTİMİ ALAN VE ALMAYAN ÖĞRENCİLERDE ÇEVRE BİLİNCİ: NİĞDE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Selim KILIÇ*

M. Emin İNAL**

ÖZET

Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde çevre sorunları ve çevre hukuku gibi çevreyle ilişkili dersler verilmektedir. Buna karşılık İşletme Bölümünde çevreye ilişkin her hangi bir ders verilmemektedir. Yapılan bu çalışma, çevre dersi alan ve almayan bölümler arasında doğa insan ilişkisi bağlamında çevreye karşı tutum ve davranışların ne ölçüde değiştiğini ortaya koymak ve her hangi bir değişiklik varsa bunun ne kadarının davranışlara yansımalarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bunun için yeni ekolojik paradigma olarak bilinen ve çevreci yaklaşımları ölçtüğü kabul edilen araştırmalardan yararlanılarak, Kamu Yönetimi ve İşletme bölümü dördüncü sınıf öğrencilerine yönelik olarak anket hazırlanmıştır. Her iki bölüm öğrencilerinin verdiği cevapların, insan merkezli ve çevre merkezli model çerçevesinde hangisine daha yakın olduğu ve aralarında anlamlı bir fark olup olmadığı SPSS 15.0 programı kullanılarak çözümlenmiştir. Sonuç olarak yüksek öğretimde alınan eğitimin bölümlerde okuyan öğrencilerin çevreye yaklaşımlarını etkilediği belirlenmiştir. Ancak bu eğitim sürecinin çevreci davranışlar üzerinde her hangi bir etkisi tespit edilememiştir.

Anahtar Sözcükler: Çevre eğitimi, yeni çevreci paradigma, çevreci yaklaşım, çevreci davranış

ENVIRONMENTAL AWARENESS AMONG THE STUDENTS WHO GET ENVIRONMENTAL EDUCATION AND THE STUDENTS WHO DO NOT GET IT: THE CASE OF NİĞDE UNIVERSITY

Courses which are related to environment such as Environmental Problems and Environmental Law are taught in Public Administration Department, Niğde University. However, there is no course related to environment, which is taught in Business Management Department. This study aims to reveal whether any differences in terms of the attitude and behaviour toward environment in the context of human-nature relations between the departments which teach courses related to environment or not, and if there is a difference, it aims to identify to which extend and how these differences is reflected in the behaviours. A questionnaire survey has been conducted among the 4.th year students in the Public Administration and Business Management Departments by using the researches which are known as new ecological paradigm and recognised as a good measurement for environmental approaches. The answers by the students have been processed by using SPSS 15.0 in order to identify whether any meaningful difference between the answers of the two groups of the students, or not, and to identify whether they are in favour of human-centred model or environment-centred model. As a result the study concludes that the environmental education given affects the approach of the students. However, any effects of the environmental education process on environmental behaviours could not be identified.

Keywords: Environmentalist education, new environmentalist paradigm, environmental approach, environmental behaviour.

* Doç. Dr. Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü

**Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi

GİRİŞ

Günümüz dünyasında bir yanda nüfus artışı devam etmekte diğer yanda bu nüfusu besleyebilecek doğal kaynakların yok edilmesi ya da alanlarının giderek daralması süreci eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Bu süreç, dünya genelinde çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda insanların gerekli duyarlılığa sahip olmadıklarını göstermektedir. Oysa hem gelecek kuşakların hem de bugünkü kuşakların sağlıklı bir çevrede yaşayabilmesi, çevrenin iyi bir şekilde korunmasına ve geliştirilmesine bağlıdır. Ancak ekonomik, sosyal ve kültürel yapılar henüz çevreyi gözeten ve koruyan bir anlayışı benimsemekten uzak gözükmektedir.

Dünyada her geçen gün varlığını daha çok hissettiren çevre sorunlarının temelinde insanın sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alandaki tutum ve davranışlarının doğaya olumsuz bir biçimde yansımaları yatmaktadır. Bu sorunun ortadan kaldırılması, diğer bir ifadeyle insan kaynaklı çevre kirliliğinin doğaya zarar vermeyecek bir boyuta çekilmesi, toplumsal davranışlarımızın kodlarını oluşturan ve bu davranışlara yön veren etik gibi üst kavramların yeniden biçimlendirilmesine bağlıdır. Oysa etik bugün için son derece dar bir alana sıkıştırılmış, toplumsal alanda işlevi adeta unutulmaya yüz tutmuştur. Aslında etik gibi toplumsal sistemde yönlendirici nitelikte rol oynayan kurumlar dar bir alanda değil, bilim ve teknolojiyi de içerecek şekilde değerlendirilmelidir. Bu nedenle etik gibi üst değerler, kendini gerçekleştirmeden, rekabette ve işbirliğine; toplumsal adalete; genişlemeden korumaya; maddi kazançtan, manevi büyümeye kadar yaşamın her alanında geçerli olmalıdır (Capra, 2009: 470).

Bugün dünya toplumlarının hızla artan nüfusuna rağmen ihtiyaç duydukları temel gereksinimler sadece maddi unsurlar değildir. Gelişmiş Batı toplumlarında yapılan araştırmalar, gelir seviyesinde 10.000 Dolar seviyelerine kadar yaşanan bir artışın insanları mutlu ettiği; ancak bu noktadan sonra yaşanan gelir artışlarının ise insanların mutluluğuna önemli bir katkısının olmadığını göstermektedir. Bu araştırmalar maddi zenginliğin insanları ancak bir noktaya kadar mutlu ettiğini göstermektedir. Gerçekte insanın sadece maddi gereksinimlerinin olmadığını bunun yanı sıra sevgi, barış kendini gerçekleştirme, derin düşünme, ruhsal dinginlik gibi, maddi boyutu da olmakla birlikte, onun çok daha ötesinde yer alan değerlere gereksinim duyduğu anlaşılmaktadır (Capra, 2009: 471; Brown, 2008).

Günümüz dünyası ekonomik olanaklar açısından önceki dönemlerle kıyaslanamayacak kadar büyük zenginliklere sahip olmakla birlikte, hala dünya barış adası olmaktan çok uzaktır. Etik gibi çevre bilincinden yoksun toplumların bu kadar artan maddi zenginlikler karşısında zenginlikleri paylaşım savaşına girişmeleri kaçınılmazdır. Nitekim bugün dünyanın büyük bir kısmında çeşitli derecelerde savaş hala devam etmektedir. Bu mücadeleden sadece insanlar zarar görmemekte, aynı zamanda doğada zarar görmektedir.

Çevre bilincinden yoksun olarak kurulan; insanın sosyal, ekonomik ve siyasal gereksinimlerine göre biçimlenen kentler, günümüzde aşırı büyümenin merkezleri haline gelerek dünyanın ekolojik dengesini tehdit etmektedir (Capra, 2009: 472). Kanseri büyüme dönüşmüş bu yerleşim birimleri, insana hizmet etmekten hızla uzaklaşarak insanın yaşam kalitesini düşürmeye başlamıştır. Pek çok metropol, zaman ve altyapı maliyeti nedeniyle son derece pahalı merkezler haline gelmiştir. Kentler, insan davranışlarının insani boyutta olmadığını göstergelerinden sadece birisidir. Başka alanlarda da insan davranışlarının doğal yapıya uygun olmadığı ve bunun insanın yaşamının her alanına yayıldığı 1800'lerden beri dile getirilmektedir (Turgut, 2001: 10).

İnsanın geleceği hem ekolojik dengenin sağlanması hem de başta kentsel büyüme olarak her alanda insan davranışlarına insani boyut kazandırmak zorunludur. Bunu başarabilmek için çevreci bir bakış açısıyla sosyal ve ekonomik yapıda köklü bir değişime gidilmek zorundadır. Bunun en önemli adımlarından biri ise, kuşkusuz çevreye duyarlı kuşakların yetiştirilmesidir. Yeni kuşaklarda çevre bilincinin gelişmesinde başta ilköğretim ve ortaöğretim olmak üzere yüksek öğretimde verilen çevre konusunda derslerin büyük katkısı olacaktır.

1.ÇEVRE EĞİTİMİNİN KAPSAMI VE SINIRLARI

Eğitimin önemli amacı, öğrencilerin ya da eğitimden yararlanan kişilerin hem mevcut bilgi birikimini, kültürünü, ekonomik, sosyal kazanımlarını olumlu yönde etkilemek hem de söz konusu bilgileri ve diğer kazanımları gelecek kuşaklara aktarmaktır. Eğitimle birlikte bilginin geleceğe aktarılması da sağlanmaktadır. Doğal olarak hangi bilgilerin nasıl ve ne şekilde gelecek kuşaklara aktarılacağı, her ülkenin sosyal, kültürel ve siyasal yapısına göre farklılaşmaktadır (Geray, 1997: 325). Çevre eğitiminin amacı ise, bireylerin çevre konusunda bilinçlenmesini sağlamak için, onların doğaya ilişkin bilgilerini artırmak, tutum ve davranışlarında çevreyi gözetme alışkanlıkları kazandırmak, çevre sorunlarının çözümünde becerilerini geliştirmek ve çevre sorunlarına aktif olarak katılımını sağlamak olarak sıralayabiliriz (Ünal ve Dımışkı, 1999: 144; Yaylı ve Berk, 2009: 4).

Bireylerde doğru ekolojik amaçların saptanması ve bunların gerçekleşmesi için gerekli olan doğru stratejilerin belirlenmesi ve sosyal, politik, kültürel yapıyla çevre sorunları arasındaki ilişkinin kavranması için çevre bilincinin önemi büyüktür (Yılmaz vd.,: 2002: 157). Bireylere bu çevre bilincini kazandırmanın en kolay yolu hem yöntem açısından hem de maliyet açısından eğitimidir. Bunun dışındaki yöntemlerin hem insana hem de doğaya maliyetinin çok ağır olması büyük olasılıktır. Eğitim ve çevre arasındaki ilişkiyi araştıran bütün araştırmalar, eğitilmiş kişilerin diğerlerine göre çevre açısından daha bilinçli ve duyarlı olduğunu göstermektedir (Tuna, 2007: 149). Genel eğitimin bireyler üzerinde yarattığı bu olumlu etki doğrudan çevre eğitimi ile desteklendiğinde daha olumlu sonuçların alınacağı açıktır. Nitekim 1977 tarihli Tiflis Bildirgesi, eğitimin temel hedeflerini şu şekilde sıralamaktadır (Ünal ve Dımışkı, 1999:144):

- Kırsal ve kentsel alandaki sosyal, siyasal ve ekolojik olaylar arasındaki ilişkinin bilincine ulaşmak ve bu konuda duyarlılığı artırmak.
- Çevreyi korumak ve iyileştirmek için bireylerin gereksinimi olan bilgi, beceri, değer yargılarının ve sorumlulukların kazanılması yönünde olanaklar sağlamak.
- Hem bireysel alanda hem de toplumsal alanda geçerli olan çevreyi korumaya ve geliştirmeye yönelik davranışlar kazandırmak.

Çevrenin giderek artan bir şekilde bozulmasını önlemek için çeşitli kirlilik vergilerinden sübvansiyonlara kadar değişik politikalar uygulanabilir. Ancak hangi politik araç tercih edilirse edilsin, politikaların başarısı toplumun çevre konusundaki tutum ve davranışları ve seçilen politikayı benimsemeleri ile yakından ilgilidir. Toplumun çevre konusunda bilinçlenmesi ve tercih edilen politikaları benimsemesi ise, çevre eğitimi ile yakından ilgilidir (Ertürk, 2009: 220). Diğer bir ifade ile toplumda bütün gruplar ve bireyler, çevre eğitiminin her sürecinde yer alması gerekir. Ancak bunlar içinde en önemli kesim ise, hiç kuşkusuz yarının yetişkinleri olacak olan çocuklar ve gençlerdir. Çünkü, gelecek kuşaklara yeterli çevre bilinci kazandırılmazsa çevre sorunlarının çözümü

olanaksız olacaktır. Bu nedenle çevre eğitimi, genel eğitim sistemi içerisinde ikinci derecede önemli ya da tercihli bir ders olarak değil, genel eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak düzenlenmelidir (Yaylı ve Berk, 2009: 5).

Eğitime öncelikle gençlerden başlamanın nedeni, onların tutum ve davranışlarının yetişkinlere göre daha kolay ve kalıcı bir şekilde değiştirilebilmesidir. Bu nedenle çevre eğitiminde öncelikle gençlerin hedeflenmesi uzun vadede daha çok getirisi olacak bir yatırım gibi düşünülmektedir (Geray, 1997: 323). Eğitim, çocukların ya da yetişkinlerin bu sürecin sonunda eğitimin amacıyla örtüşen davranış içinde bulunması beklentisiyle verilmektedir. Bu ise aslında en az maliyetle öğrenme ve çevre bilinci kazanma yöntemidir.

Eğitimle çevre bilinci arasında yakın bir ilişki olduğunu yapılan alan araştırmaları da desteklemektedir. Örneğin Yücel ve arkadaşlarının Adana'da yaptıkları alan araştırmasında, genel eğitim düzeyi yükseldikçe kişilerin çevreye karşı tutum davranışlarının olumlu yönde değiştiği görülmüştür (Yücel vd., 2006: 223). Eğitimin çevre bilinci oluşturulmasında önemli katkısının olduğunu bilinmesine karşın Türkiye'de bu konuda çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle çevre kavramlarının öğretilmesinde istenilen düzeyde sonuçlar alınmadığı kabul edilmektedir. Bu alanda başarının artmasının, ancak okul öncesi başlayan bir eğitim süreci ile olabileceği belirtilmektedir (Yılmaz vd., 2002: 162; Şahin vd., 2004: 119).

Çevre eğitiminin başarılı olması, eğitimin yaygınlaştırılması, temel eğitim süresinin artırılması, çevre derslerinin konulması gibi siyasal kararları gerekli kıldığından devlete önemli görevler düşmektedir. Zaten Akış'ın yaptığı çalışmada, çevre sorunlarının çözümü konusunda en etkili birim olarak yurttaşların genel olarak devleti gördükleri anlaşılmaktadır (Akış, 2000: 12). Sonuç olarak çevre eğitimi yönetimde sivil toplum örgütlerine ve bütün yurttaşlara kadar her kesimden katılımı başarılabilecek bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece devletin ya da yurttaşların tek başlarına bunu başarmaları olanaksızdır. Bu nedenle bütün taraflar arasında sıkı bir işbirliği zorunludur.

2.ARAŞTIRMADA UYGULANAN YÖNTEM

2.1.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi ile İşletme Bölümü öğrencilerinin almış oldukları dört yıllık eğitimin sonucunda çevreye bakış açılarında, doğayı algılama biçimlerinde ve çevreci davranışlarında her hangi bir farklılaşma olup olmadığını belirlemektir.

2.2.Yöntem

Araştırmanın evreni Niğde Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi ve İşletme Bölümü'nde okuyan dördüncü sınıf öğrencileridir. Birinci, ikinci ve üçüncü sınıfta okuyan öğrenciler araştırmanın amacına uygun olmadığı için araştırma evreninin dışında bırakılmıştır. Aynı dönemde eğitime başlayan işletme 1. sınıf ve kamu yönetimi 1. sınıf öğrencileri, çevre eğitimi açısından farklı süreci izleyerek dördüncü sınıfa gelmektedirler. Kamu yönetimi öğrencileri Çevrebilim, Çevre Hukuku gibi çevreyle ilgili dersler yanında, Kentleşme ve Kent Planlaması gibi çevre bilincine katkı sağlayabilecek ek dersler de almaktadır. Buna karşılık işletme bölümünde çevrenin korunması ve çevre bilincinin

gelişimine doğrudan katkı sağlayacak her hangi bir ders bulunmamaktadır. İşletme bölümünde 2006 girişli 92 kişi olmasına karşın, dördüncü sınıf derslerini alan öğrenci sayısının daha az olduğu tespit edilmiştir. Farklı derslerde bir hafta boyunca yapılan anketlerle toplam 54 işletme bölümü öğrencisine ulaşılabilmektedir. Kamu yönetimi 4. sınıfta okuyan toplam 34 öğrenciden de 31'ine ulaşılabilmektedir.

2.3.Verilerin Toplanması

Araştırmanın amaçları doğrultusunda daha önce bu konuda yapılmış olan araştırmalar incelenmiştir. Bu incelemeden elde edilen veriler ışığında üç bölümden oluşan bir anket hazırlanmıştır. Ankette ilk bölüm soruları, öğrencilerin yaş, cinsiyet, yaşadıkları yer, gelir gibi demografik bilgileri belirlemeye yöneliktir. İkinci bölümdeki sorular ise, öğrencilerin insan merkezli mi, yoksa çevre merkezli mi düşünmeye yakın olduklarını belirlemek için hazırlanmıştır. Bu konuda hem insan merkezli hem de çevre merkezli eğilimleri ölçmeye yarayan *Yeni Çevresel Paradigmalar Ölçeği-NEP* seçilmiştir. Dunlap ve Van Liere tarafından geliştirilen bu ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Furman tarafından yapılmıştır. Ölçek on beş maddeden oluşan ve 0-5 arası puanlanan Likert tipi bir ölçektir (Yücel İşildar, 2008: 763).

Anketin üçüncü bölümü için daha önce bu konuda yapılmış benzer çalışmalardan da yararlanılarak on beş adet soru sorulmuştur. Kuşkusuz çevre bilincinin bir parçası da, insanın günlük yaşamındaki davranışlarında olabildiğince doğaya zarar vermekten kaçınmasını kapsamaktadır. Bu bölümde öğrencilerin günlük yaşamlarında ne kadar çevreyi gözettikleri ve ne kadar çevreci davrandıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

85 kişiyle yapılan ankette güvenilirlik testi her soru grubu için ayrı ayrı yapılmış ve bunun için "Cronbach's Alpha" Güvenilirlik Katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamada güvenilirlik katsayısı, birinci grup için 0,69 bulunmuştur. İkinci grupta yer alan soruların güvenilirlik katsayısı ise 0,78'dir. Bu katsayı değerleri sosyal bilimler için güvenilir kabul edilen sınırlar arasında yer almaktadır.

2.4.Verilerin Analizi

Öğrencilerin çevre merkezli yaklaşımlara ne kadar yakın olduğunu belirlemek ve sınıflar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için çevre merkezli yargılar ve insan merkezli yargılar iki farklı grup olarak düşünülmüştür. Bu veriler, 5'li Likert ölçeği, Bağımsız Çift Örneklem t Testi (*Independent Samples Test*) kullanılarak değerlendirilmiştir.

3. İŞLETME VE KAMU YÖNETİMİ ÖĞRENCİLERİNİN ÇEVREYE İLİŞKİN YAKLAŞIMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.Çevre Merkezli Yargılar

Öğrencilerin çevre merkezli yaklaşımlara ne kadar yakın olduğunu belirlemek ve bölümler arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek için çevre merkezli yargılara verilen cevaplar bir bütün olarak değerlendirilmiştir. Bunun için 5'li Likert ölçeğine göre her iki sınıfın çevre merkezli yargılara verdikleri cevapların ortalaması alınmıştır. Tablo 1'de de görüldüğü üzere, kamu yönetimi dördüncü sınıfın ortalaması 4,09

ve işletme dördüncü sınıfın ortalaması 3,91 bulunmuştur. Söz konusu değerlerin bir birine yakın olması, sınıflar arasında çevre merkezli yargılar açısından aralarından anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Diğer yandan t-Testi sonucu elde edilen değerlerin de ($p=0,086$) 0,05'ten büyük olması da bunu desteklemektedir. Kullanılan ölçeğe göre, ortalama değerler 5'e yaklaştıkça çevre merkezli yargılar güçlenmektedir. Skalada 3 nötr olarak kabul edildiği göz önüne alınırsa, her iki bölüm öğrencilerinin de çevre merkezli düşünceye yakın oldukları söylenebilir. Kamu yönetimi bölümünde ortalama daha yüksek olmakla birlikte bu fark anlamlı bir fark değildir.

Tablo 1: Çevre Merkezli Yargıların Likert Değerleri

	Kamu Yönetimi Bölümü N:31	İşletme Bölümü Sınıf N:54	Sig. (2-tailed)
Çevre Merkezli Yargılar	Ortalama 4,0860	Ortalama 3,9115	0,086
Nüfus, dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde artmaktadır.	4,3548	3,8519	0,026
İnsanın doğaya müdahalesi genellikle felaketle sonuçlanmaktadır.	4,1290	3,8889	0,277
İnsanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmaktadır.	4,4839	4,2963	0,372
Doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz sürece dünyadaki doğal kaynaklar zengindir.	3,0645	3,3333	0,424
Hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir.	4,5806	4,5556	0,890
İnsan zeka gibi çok özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğanın kanunlarına tabidir.	4,2581	3,8704	0,031
Dünya kaynakları ve yaşam alanı sınırlı bir uzay gemisi gibidir.	3,5161	3,5000	0,954
Doğa kolayca bozulabilecek bir dengeye sahiptir.	3,8065	3,6852	0,633
Bugünkü tüketim alışkanlıkları çok ciddi çevre felaketlerine yol açmaktadır.	4,5806	4,2222	0,023

(Not: Değerler metin içinde yuvarlanmıştır)

Her iki bölüm öğrencilerinin verdikleri cevaplar soru bazında incelendiğinde ise kimi farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere dünya nüfusunun artışı çevre üzerinde ciddi bir baskı oluşturmaktadır. Bugün bu baskı nedeniyle doğanın taşıma kapasitesi ciddi bir sorundur. Ancak gelişmiş ülkeler daha az nüfusa sahip olmalarına karşın doğanın taşıma kapasitesini daha çok zorladıkları da unutulmamalıdır. Öğrencilerin, *nüfus dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde artmaktadır*, yargısına verdikleri cevapların ortalaması kamu yönetimi bölümünde 4,35 iken işletme bölümünde bu ortalama 3,85'e gerilemektedir. P değerinin 0,026 olması iki bölümün nüfusa bakışı arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir.

İnsanın doğaya müdahalesi genellikle felaketle sonuçlanmaktadır, yargısına verilen cevapların ortalaması kamu yönetimi bölümünde 4,13 iken, bu değer işletme

bölümünde 3,89 olarak tespit edilmiştir. P değerinin 0,277 olması ve 0,05'ten büyük oluşu bölümler arasında bu yargıya verilen cevaplar arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Ancak ortalama açısından insanın doğaya müdahalesinin insanlığa zarar vereceğine inananların oranı kamu yönetiminde işletme bölümüne göre daha yüksektir.

Bilindiği üzere çevre sorunlarının temel nedeni insanların doğal kaynakları aşırı kullanması ve bunun sonucu mevcut kaynakların kendisini yenileme olanağı bulamamasıdır. Bu nedenle dünya kaynaklarının kullanımı konusunda öğrencilerin tutum ve davranışları çevre bilincinin ölçülmesi açısından önemlidir. Kamu yönetimi bölümünde okuyan öğrencilerin, doğal kaynakların aşırı kullanıldığına olan inançlarının ortalaması 4,48 iken, bu değer ortalama işletme bölümü öğrencilerinde 4,30 olarak tespit edilmiştir.

Çevreci düşünce için bir önemli nokta da, kendisinden başkasını düşünebilmektir. Bertolt Brecht Galileo'nun Yaşamı adlı oyunda, Galileo şöyle demektedir “*Benim düşünceme göre bilimin tek amacı insan varlığının çilesini hafifletmektir. Eğer bilim adamları kendilerini yalnız bilgi toplamak için sınırlarsa, bilim sakat kalacak ve yeni buluşlar yalnızca yeni dertler getirecektir. Zamanla keşfedilebilecek her şeyi keşfedebilirsin, fakat ilerlemen insanlıktan uzaklaşan bir ilerleme olacaktır. Seninle insanlık arasındaki uçurum bir gün o kadar büyüyebilir ki, senin yeni bir buluş üzerine duyduğun coşku, evrensel bir dehşet haykırışı olabilir*” (Aktaran: Kuyuş, 2006: 52). Bu sadece insanlarla sınırlı olmayıp diğer canlıları da kapsayan bir durumu ifade etmektedir.

Bu düşünce, dünyanın sadece belli bir ülkeye, devlete ya da topluma, hatta bundan da öte, insanlığa ait olmadığını, aksine bütün canlılara ait olduğunu göstermektedir. İnsanlar, dünyayı hem kendileriyle hem de insan dışında kalan diğer canlılarla paylaşmak zorundadır. Bu anlayış kaçınılmaz olarak hem hayvanlara hem de bitkilere kimi haklar tanınmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin *hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir*, sorusuna ne cevap verdikleri, onların çevresel duyarlılıklarını ölçme açısından önemlidir. Gerek kamu yönetimi öğrencilerinin 4,58 ile gerekse işletme bölümü öğrencilerinin 4,56 gibi yüksek denebilecek bir ortalama ile hayvan ve bitkilerin en az insanlar kadar yaşama hakkına sahip olduklarını kabul ettikleri görülmektedir. İnsanın kendi varlığı dışında kalan varlıklara değer atfetmesi ve onları tanıması için, bu durum son derece önemli bir gelişme olarak kabul edilmesi gerekir.

Çevreci düşüncenin bir başka temel varsayımı, insan her ne kadar akıl yönünden diğer varlıklardan daha gelişmiş olsa da, onun da doğanın kanunlarına tabi olduğudur. Bugün insanın sahip olduğu akıl gücü, insan merkezli yaklaşımların öne sürdükleri en önemli argümanlardan biridir. Ancak insanın bu ayrıcalığını diğer canlıların soyunun sürmesini tehdit edecek bir noktaya taşınması, insanın kendisi için son derece olumsuz bir gelişme olarak değerlendirmek gerekir. İnsanlık tarihinde pek çok insanın köleleştirilmesinde hiç kuşkusuz onların zeka olarak daha geri olduklarını kabul eden görüşlerin olduğu ve bunun uzun yıllar kabul edildiği bilinmektedir. Düşünen varlıklar olarak *Homo sapiens* aslında dünyaya çok kısa süre önce gelen varlıkların yer aldığı grup içerisinde bulunmaktadır. Bugüne benzer ilk türümüzün örneği yaklaşık 150 bin yıl önce Afrika'da ortaya çıkmıştır. Tüm canlıların yaşamlarını temelden etkileyen Milankovic devirleri nedeniyle insanlığın 100 bin yıl önce sadece 2000 yetişkine inmesi ve yok olmanın eşiğinden dönmesi insanlık tarihinde önemli bir kırılma noktası olmuştur (Flannery, 2007: 75-76). Bu olaylar bizlere yaşamın son derece sınırlı bir alanda gerçekleştiğini, dünyada bile pek çok canlı türü için kırımlar meydana geldiğini göstermektedir. Bu gerçekler hem yaşamın hem de dünyanın değerini bir kez daha ortaya koymaktadır. Çünkü dünya dışında yaşamın ortaya çıktığı her hangi bir gezegen henüz

bilinmemektedir. *Dünya kaynaklarının ve yaşam alanlarının sınırlılığı* konusunda kamu yönetimi ve işletme bölümü öğrencilerinin bu soruya verdikleri cevapların ortalaması, sırasıyla 3,52 ve 3,50'dir. Bu değerler her iki bölüm öğrencilerinin de dünyanın kaynakları konusunda daha iyimser olduklarını göstermektedir. Oysa dünya tarihi, yaşamın zaman zaman çeşitli zorluklardan geçtiğini ve türlerin büyük bir yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Öğrencilerin bu konuda yeterli bilgi sahibi olmamaları bu yönde düşünmelerine neden olduğu söylenebilir. Yine bu soruyla yakından ilgili olan bir diğer yargı da *doğanın kolayca bozulabilecek bir dengeye sahip* olduğudur. Aralarında anlamlı bir fark olmasa da, kamu yönetimi bölümü öğrencileri 3,81'lik ortalama ile işletme bölümü öğrencilerinin 3,69'luk ortalamasına göre, doğanın kolayca bozulabileceğine, daha yüksek oranda inanmaktadır. Her iki bölüm öğrencilerinin de doğada büyük bir istikrar görmeleri, daha çok kendi yaşadıkları dönemi dikkate almalarından kaynaklanıyor olmalıdır. Aksi halde dünyanın başta iklim değişikliği olmak üzere önemli değişimler yaşadığı bilinmektedir. Bu sürecin bilinmemesi öğrencileri doğanın dengesini koruması konusunda iyimser yapmaktadır.

Aslında son derece kırılğan bir yapıya sahip olan doğal yaşamın, giderek daha çok kentleşme ve sanayileşmeden kaynaklanan çevre kirliliğinin tehdidi altına girmesi, insanın yaşam biçimiyle doğrudan ilgilidir. Bugün sahip olduğumuz tüketim alışkanlıkları, insan ve doğa arasında her hangi bir dengeyi korumaktan öte, insanın çıkarlarını maksimize etmeye yöneliktir. Hatta burada insanın çıkarlarını olarak değil, belli firmaların çıkarlarını maksimize etmek üzerine kurulu bir sistemden bahsedilebilir. İnsan sağlığına zararları olduğu bilindiği halde pek çok ürünün her hangi bir engelle karşılaşmadan kolaylıkla satılabilmesi bunun kanıtıdır. Örneğin sigaranın satışı ve kullanımı, dünya çapında uzun yıllar her hangi bir kısıtlama olmadan devam etmektedir. Son dönemlerde sigaranın sadece kullanımına kısıtlama getirilmiştir. Bunun da en önemli nedeni, ABD'de sigaradan kaynaklanan hastalıkların sağlık sigortasına büyük maliyetler getirmesidir. İnsan sağlığı üzerinden para kazanmayı normal karşılayan bir sistemin, doğanın sağlığına önem vermesi son derece zordur. Bugün yaşadığımız çevre sorunları da bunu göstermektedir. Tüketim alışkanlıklarının çevreye zarar verdiğine inananların ortalaması kamu yönetimi bölümünde 4,58 iken işletme bölümünde ortalama 4,22'de kalmaktadır. Bölümler arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakıldığında P değerinin 0,023 olduğu görülmektedir. Bu değer 0,05'den büyük olduğundan bölümler arasında anlamlı bir fark olduğu söylenebilir.

3.2. İnsan Merkezli Yargıların Değerlendirilmesi

İnsan merkezli yargılar da çevre merkezli yargılarda olduğu gibi, kendi aralarında bir grup olarak kabul edilip beşli Likert ölçeğine göre ortalaması alınmıştır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, kamu yönetimi bölümünün ortalaması 2,59 iken işletme bölümünün ortalaması 3,29'dir. Ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı t-testi analizi ile kontrol edilmiş ve p değeri 0.000 bulunmuştur. Söz konusu değer, 0,05'ten küçük olduğu için kamu yönetimi bölümü ile işletme bölümü öğrencilerinin insan merkezli yargılar açısından aralarında anlamlı bir fark oluşturdukları söylenebilir. İnsan merkezli yargıların ortalamalarının değerlendirilmesi 5'li Likert ölçeğine göre yapıldığından 3 değeri nötr olarak kabul edilmektedir. Buna göre, 3'ten 5'e doğru yaklaştıkça insan merkezli değerleri benimseme ve 3'ten 1'e doğru yaklaştıkça da insan merkezli değerlerden uzaklaşma anlamına gelmektedir. Bu açıklamalardan sonra işletme bölümü öğrencilerinin kamu yönetimi bölümü öğrencilerine göre insan merkezli yaklaşıma daha yakın olduğu söylenebilir.

Dünyada yaşayan canlıların çok az bir kısmı yaşadığı yer üzerinde ciddi değişiklikler yapabilmektedir. Ancak yaşadığı mekanda insan kadar değişiklik yapan başka bir canlı yoktur. Hatta insan iklim değişikliğinde de görüldüğü üzere, yaşam alanının dışında kalan alanlarda da değişikliğe yol açabilmektedir. Öğrencilere insanın doğa üzerindeki değişiklik yapma sınırının ne olduğu konusunda düşüncelerini belirlemek için, *insanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptir*, yargısını işaretlemeleri istenmiştir. Kamu yönetimi öğrencilerinin bu yargıya verdikleri cevapların ortalaması 2,26 ve işletme bölümü öğrencilerinin ortalaması 2,19'dir. Bu yargıya verilen cevaplar arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için p değeri incelendiğinde 0,820 olduğu görülmektedir. Elde edilen bu değer 0,05'ten büyük olması bölümler arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir. Yüzdelere bakıldığında ise, *kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum* diyenlerin oranı kamu yönetiminde % 64,5 iken bu oran işletme bölümünde % 66,6'dır. Bu yargıya katılanların oranı ise sırasıyla, kamuda % 29,1 ve işletmede 18,5'dir. Her iki bölüm öğrencilerinin de insanın doğa karşısında istek ve arzularını sınırlaması gerektiği, her şeyden önce doğada değişikliğe yol açacak istek ve davranışlardan kaçınmak gerektiğini kabul eden önemli bir öğrenci kitlesi bulunmaktadır. Ancak kamu yönetimi öğrencilerinden bu yargıya katılmayanların oranının toplamının işletme bölümü öğrencilerinden daha yüksek olması dikkat çekicidir.

Tablo 2: İnsan Merkezli Yargılara Ait Likert Değerleri

	Kamu Yönetimi Bölümü N:31	İşletme Bölümü N:54	Sig. (2-tailed)
İnsan Merkezli Yargılar	Ortalama 2,5914	Ortalama 3,2870	0,000
İnsanlar kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptir.	2,25806	2,1851	0,820
İnsan akli ve teknoloji sayesinde her durumda dünyayı yaşanabilir kılacak kudrete sahiptir.	3,0645	3,9444	0,003
Doğa, modern sanayi toplumunun yol açtığı tüm olumsuzlukları bertaraf edecek kadar güçlü bir dengeye sahiptir.	2,2903	3,4630	0,000
Ekolojik kriz çok fazla abartılmaktadır.	1,7419	3,2222	0,000
İnsanoğlu doğayı kontrol etme hakkına sahiptir.	2,9032	3,0000	0,728
İnsan düşüncesi ve zekasıyla doğanın tüm inceliklerini öğrenerek onu istediği gibi kontrol altına alabilecektir.	3,2903	3,9074	0,014

(Not: Değerler metin içinde yuvarlanmıştır)

İki sınıfta da insanların doğa karşısında istek ve arzularını frenlemesi gerektiği yönündeki düşüncenin, aksi yöndeki düşünceye göre daha fazla olduğu görülmektedir. Günümüz insanı bilim ve teknolojiyi, doğaya meydan okumanın bir aracı olarak görmektedir. Doğada belli bir uyum olduğunu kabul eden Antik Çağ anlayışındaki kozmos

düşüncesi ve Ortaçağ'daki denge ve uyum konusundaki diğer görüşler Aydınlanma Düşüncesiyle birlikte çözümlene sürecine girmiştir. Doğada ahengi savunan düşünceler yerini, Bacon'un "bilim güçtür" anlayışına bırakmıştır (Kılıç, 2008: 72). Bu anlayışın kaçınılmaz sonucu olarak yeryüzünde insandan kaynaklı büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Ancak bu değişim, sadece toplumsal, ekonomik ve siyasal alanda sınırlı kalmamış, kısa sürede insanın çevresini olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır.

İnsan merkezli yaklaşımın bir göstergesi de kuşkusuz insan aklına ve teknolojik gelişmelere olan güvendir. Bugün bir çok kişi, insanın bu özellikleri ile dünyada ortaya çıkan ya da çıkabilecek her türlü sorunun çözülebileceğine inanmaktadır. Kamu yönetimi ve işletme bölümünde okuyan öğrencilerin bu konudaki yaklaşımlarını ölçmek için, *insan aklı ve teknoloji sayesinde her durumda dünyayı yaşanabilir kılabilecek kudrete sahiptir* sorusu yöneltilmiştir. Kamu yönetimi ve işletme bölümü öğrencilerinin bu yargıya verdikleri cevapların ortalaması sırasıyla 2,29 ve 3,94'tür. Bu ortalamalar kamu yönetimi ve işletme bölümleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Diğer yandan P değerinin 0,003 olması da bu anlamlı farkı doğrulamaktadır. Bu yargıya katılanların ve katılmayanların oranına bakıldığında ise, kamu yönetiminde *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* şeklinde cevaplandırılanların oranı % 45,2 iken işletme bölümünde bu oran % 14,8'de kalmaktadır. Bu konuda nötr olduğunu belirtenlerin oranı ise, kamu yönetiminde % 3,2 ve işletmede % 7,4'tür. Bu yargıya *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* diyenlerin oranı ise, kamu yönetimi bölümünde % 51,6 iken işletme bölümünde % 75,8'dir. Bu oranlar her iki bölüm öğrencilerinde de akla ve teknolojiye olan güvenin çok yüksek olduğunu, ancak işletme bölümü öğrencilerinde bu oranın çok daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bugün, insan daha önceki dönemlere göre teknolojiye daha çok bağımlı hale gelmiştir. İnsanlar günlük yaşamın her noktasında teknolojinin en son yeniliklerini kullanmaktadır. Üniversitede okuyan gençlerin hemen hepsi bir şekilde Internet, cep telefonu gibi iletişim araçlarını kullanmaktadır. Anlaşılan bu araçlar genç kuşaklar üzerine büyük bir etki yapmış bulunmaktadır.

İnsanın akıl yetisine sahip olması, insan merkezli yaklaşımların en önemli dayanaklarından biridir. Bu dayanak etkisini bugün de güçlü bir şekilde sürdürmektedir. Akılcılık Batı'da Aydınlanma dönemi ile birlikte önceki dönemin dogmatik inançlarına karşı tepkisel bir değer olarak doğmuş ve giderek her şeyin üstünde kabul görmeye başlamıştır. *Bilim insanı özgür kılar özdeyişi* Aydınlanma Dönemi'nde bilime ve ilerlemeye verilen önemin tipik bir ifadesi olarak düşünülebilir (Kılıç, 2008: 96). İnsanın bilimsel teknik alanda ilerlerken, kendisi dışında kalan doğaya karşı alacağı tavrının sadece eşya çerçevesinde olması gerektiğini ileri süren Descartes'e göre, insan dışında kalan varlıkların ne ruhu ne de aklı vardır. Bu nedenle onların eşyadan ya da makineden her hangi bir farkı yoktur. Bugün insanın çevresindeki diğer canlılara eşyadan farklı davranmamasının temelinde bu anlayışın bütün dünyaya egemen olmasının yattığı ileri sürülmektedir (Ünder, 1989: 43).

İnsan merkezli yaklaşım bir yandan bilim ve teknolojiye güven duymakta diğer yandan da doğada güçlü bir denge olduğuna inanmaktadır. Doğanın insandan kaynaklanan sanayi toplumunun getirdiği olumsuzlukları bertaraf edebileceğine olan inancın öğrencilerde nasıl olduğunu anlamak için, *doğa, modern sanayi toplumunun yol açtığı tüm olumsuzlukları bertaraf edecek kadar güçlü bir dengeye sahiptir*, yargısına verdikleri cevaplar irdelendiğinde, kamu yönetimi bölümü öğrencilerinin 2,29 ve işletme bölümü öğrencilerinin 3,46 olduğu görülmektedir. P değerinin 0,000 olması bölümler arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Kamu yönetiminde bu yargıya *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* diyenlerin oranı % 67,8 iken bu oran işletme bölümünde %

31,5'te kalmaktadır. Bu yargıya katılanların oranı ise, kamu yönetiminde % 25,8 işletme bölümünde % 51,8'dir. Bu konuda nötr olduğunu belirtenlerin oranı ise kamu yönetimi bölümünde % 6,5 ve işletme bölümünde % 16,7'dir.

Günümüzde artan çevre sorunlarının kriz boyutuna ulaşmış ve ulaşmadığı konusunda tartışmalar zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Bu tartışmaların gündeme gelmesinde, çevreci olmayan grupların görüş ve düşüncelerinin medyada yer bulması etkili olmaktadır. Bu görüşler kimi dönemlerde güçlü medya kuruluşları aracılığı ile giderek propaganda malzemesi haline dönüştürülebilmektedir. Oysa küresel bir çevre krizinin olduğunu gösteren pek çok gelişme medyada yeterince yer bulamamaktadır. Örneğin, dünya nüfusunun hızla artması, sınırlara dayanmış ve artırılmayan bir tarım üretimi, dünyanın ısınsının 1,4 ile 5,8 derece arasında beklenmesi, kutuplardaki buzullarda erimenin artması, iklim değişikliği yönündeki emareler, resiflerin yok olması vb. gelişmeler dünyanın ciddi bir çevre krizi ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Flannery, 2005: 117; Brown, 2006: 5).

Kriz dendiğinde söz konusu alanda tahribat yapması, acil olarak müdahale edilmesini gerekli kılan şartların oluşması anlamına gelmektedir. Bugün çevre krizi gerçekten bütün insanlığı ve doğayı yok edecek kadar korku ve endişe uyandırmaktadır. Küresel ısınma ile birlikte pek çok devletin korku ve endişeye kapıldığı görülmektedir. Bu nedenle yukarıda belirtilen çevre sorunları küresel bir çapta çevre krizinin bulunduğunu göstermektedir.

Bölümlerin dünyadaki kriz konusundaki düşüncelerini anlamak için *ekolojik kriz çok fazla abartılmaktadır*, yargısına ne kadar katılıp katılmadıkları sorulduğunda, kamu yönetiminde okuyan öğrencilerin ortalamasının 1,74 iken işletme bölümünde okuyanların ortalaması ise 3,22'dir. Ortalamalar arasında belirgin bir farkın bulunması ve P değerinin 0,000 olması aralarında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Bölümlerin bu yargıya verdikleri cevapların yüzdelere bakıldığında, kamu yönetimi bölümünde okuyan öğrencilerin % 93,5'i bu yargıya, *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* şeklinde cevaplandırırken, işletme bölümünde bu oran ancak % 35,2'de kalmıştır. Bu konuda nötr bir düşünceye sahip olduğunu belirtenlerin oranı kamu yönetimi bölümünde sadece % 3,2 iken işletme bölümünde % 22,2'dir. *Kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* şeklinde cevaplandırılanların oranı ise, kamu yönetiminde % 3,2 ve işletme bölümünde 42,6'dır. İşletme bölümünde okuyan öğrencilerin büyük bir kısmının ekolojik kriz olmadığına inanması, büyük ölçüde öğrencilerin çevre konusunda gelişmeleri takip etmemelerinden kaynaklandığı düşüncesini akla getirmektedir. Bu bölümde ekolojik bir krizin varlığına inananların oranı da düşük kalmaktadır. Oysa kamu yönetimi bölümü öğrencileri, bireysel olarak ilgilenmeseler bile aldıkları derslerin niteliği gereği çevre sorunları konusundaki gelişmelerden haberdar olabilmektedir. Bu nedenle ekolojik krizin varlığı konusunda bölümler arasında önemli bir farklılaşma ortaya çıkmıştır.

İnsanoğlu doğayı kontrol etme hakkına sahiptir, yargısına verilen cevapların ortalaması kamu yönetimi bölümünde ve işletme bölümünde sırasıyla 2,90 ve 3,00'dir. Tablo 2'de de görüldüğü üzere aralarında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Ortalamaların 3'e yakın olması öğrencilerin insanın yeteneklerine karşı duyduğu hayranlık ile doğanın önemi karşısında daha çok bir denge kurmayı tercih ettikleri söylenebilir.

İnsan, düşüncesi ve zekasıyla doğanın tüm inceliklerini öğrenerek onu istediği gibi kontrol altına alabilecektir, yargısına verilen cevapların kamu yönetimi ve işletme bölümünün ortalaması sırasıyla 3,29 ve 3,91'dir. Bölümler arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakıldığında ise P değerinin 0,014 olduğu, dolayısıyla bu değer 0,05'ten

küçük olması nedeniyle anlamlı bir fark bulunduğu anlaşılmaktadır. Bölümlerin bu yargıya verdikleri cevapların yüzdelere bakıldığında ise, kamu yönetimi bölümü öğrencilerinde *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* şeklinde belirtenlerin oranı % 35,3 iken işletme bölümünde bu oran % 13'tür. *kesinlikle katılıyorum* ve *katılıyorum* şeklinde cevaplandırılanların oranı ise, kamu yönetimi bölümünde % 58,1 iken işletme bölümünde % 74'tür. Kamu yönetimi bölümünde daha az olmakla birlikte öğrencilerin ağırlıklı olarak insan düşüncesi ve zekası ile doğanın inceliklerini öğrenme ve onu kontrol altına alma yönündeki Bacon ve Descartes düşüncesinin etkisinde oldukları görülmektedir.

İnsanın bilimsel gelişmelerle doğayı kontrol altına alma düşüncesi bilimsel alanda ortaya çıkan gelişmelerin bir sonucu olduğu söylenebilir. Galileo ve Newton, bugünkü evren anlayışımızın oluşmasına önemli katkı sağlamışlardır. Bacon'un bilime bakışı, insanın doğa üzerinde egemenliğini kuracak ve ondan olabildiğince yararlanmayı sağlayacak bir araç şeklindedir (Ertürk, 2009: 58; Ünder, 1996: 39). Bu görüşlerin her iki sınıf öğrencileri üzerinde güçlü bir etkisinin olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, öğrencilerin önemli bir kısmında, insanın zekasıyla her sorunu çözebileceğine olan güçlü bir inancın bulunduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Kamu yönetimi bölümü ile işletme bölümü öğrencileri açısından çevreye bakış açılarını belirlemek ve bunu ne ölçüde günlük yaşamlarına aktardıklarını ortaya koymak amacıyla yapılan bu alan çalışmasında bölümler arasında fark olduğu belirlenmiştir. Öncelikle çevre merkezli yaklaşım açısından bölümler arasında her ne kadar anlamlı bir fark ortaya çıkmamışsa da, insan merkezli yaklaşım açısından anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Kamu yönetimi bölümünün insan merkezli yaklaşıma verdiği cevapların ortalaması 2,59 iken işletme bölümünün ortalaması 3,29 olarak belirlenmiştir. Bu değerler, işletme bölümü öğrencilerinin kamu yönetimi bölümü öğrencilerine göre insan merkezli yaklaşıma daha yakın olduğunu göstermektedir. Nitekim t-Testi analizleri de bunu doğrulamaktadır. Eğitimin çevreye bakış açısını etkilediğini gösteren diğer araştırmalarla bu yönden benzerlik göstermektedir. Örneğin Yücel ve arkadaşları da Adana'da yaptıkları çalışmada üniversitede çevre dersi alanlarla almayanlar arasında fark olduğunu tespit etmişlerdir (Yücel vd., 2006: 222).

Eğitimin çevre bilincinin oluşmasında önemli katkısı olmakla birlikte bunun tek başına yeterli olduğunu söylenemez. Çevre bilincinin artırılması yönündeki politikalar, hem çok boyutlu olmalı hem de başta çocuklar ve gençler olmak üzere, her yaş grubunu kapsamalıdır. Ancak çocukların ve gençlerin çevre bilinci kazanmasının yönelik politikaların ayrı bir önemi olduğunu söyleyebiliriz. Her şeyden önce çocuklar ve gençler geleceğin yöneticileri ve karar alıcılarıdır. Bu nedenle eğitim sürecinde ekonomiyi ve tüketimi öne çıkaran ve çevrenin korunması düşüncesini önemsiz ve gereksiz bir çaba olarak sunan uygulamalardan kaçınmak gerekir. Küçük yaşta elde edilen çevre duyarlılığı, uzun vadede çevrenin korunmasına büyük katkı sağlayacaktır. Çevrenin korunması ekonomide katlanılan bir maliyet değil, ekonominin devamlılığını besleyen bir mekanizma olarak kabul edilmeli ve bu çerçevede ekonominin sınırı ve tüketim kalıpları yeniden şekillenmelidir.

Mevcut ekonomik düzenin bizzat kendisi, yurttaşların ekonomik sorunları, tüketim kültürü gibi farklı unsurlar, yurttaşların çevreye bakışı üzerinde doğrudan etkili olabilmektedir. Hatta bazı araştırmalar, yurttaşlar için ekonomik sorunların çevre

sorunlarından daha önce geldiğini göstermiştir. Ekonomik sorunlar, kişilerin çevrenin korunması konusunda alınacak önlemlere daha temkinli yaklaşmasına neden olabilmektedir. Toplum, çevrenin korunması ve ekonomik gelişme arasında sıkışmış bir görünüm arz etmektedir. Örneğin Kıbrıs'ta çevre bilincini belirlemek için yapılan bir alan araştırmasında, yurttaşların % 40'ı en önemli sorun olarak ekonomiyi görürken, çevresel bozulmaları sorun olarak görenlerin oranı % 26'da kalmıştır. Bu durum çevre bilincinin artırılmasında toplumun refah beklentisinin göz ardı edilemeyeceğini göstermektedir (Akış, 2000: 11; Tuna, 2006: 38).

Toplumsal alanda çevre bilincinin oluşturulmasında üretim sisteminin doğaya yaklaşımının etkisinin büyük olacağı açıktır. Bilindiği üzere her siyasal sistem kendini idame ettirecek kurumları da yaratır ve bunların yaşaması için gerekli şartları oluşturur. Mevcut sistemler bu bağlamda kendisiyle uyumlu bilgilerin üretilmesine ve bunun kuşaklara aktarılmasına izin verecek kadar baskıcı bir yapıya da dönüşmektedir. Bu yapı içerisinde gelecek kuşaklara gerekli bilgilerin aktarılması, siyasal, ekonomik ve kültürel kurumların benimsetilmesi konusunda eğitime önemli rol düşmektedir. Aslında Türkiye'de eğitim sisteminin her iktidar döneminde sil baştan yeniden yapılandırılması ve ideolojik düşüncelerin çatışma alanı olması bu rolü yerine getirebileceği konusunda kuşuların doğmasına neden olmaktadır. Ülkedeki sosyal, ekonomik ve kültürel yapının kaçınılmaz olarak çevre eğitiminin sınırlarını da belirlediği bir gerçektir. Bu nedenle çevre eğitimi bu yapıyla uyumlu olduğu sürece ancak müfredatta yer alabilmektedir. Oysa mevcut sisteme uyarlanmış, siyasal ve ekonomik yapının çizdiği çerçeveye sınırlı kalmış bir çevre eğitiminin doğanın korunmasına yeterli ölçüde katkı sağlamayacağı kolaylıkla söylenebilir. Çünkü çevre bilinci, mevcut siyasal sistemin devamlılığını korumaktan öte, doğanın bütünlüğünü; teklifi değil birliği; yereli değil evrenseli dikkate almaktadır. Doğal olarak bu gerçek siyasal sistemle çevreci düşüncenin uzlaşmasını zorlaştırmakta, hatta olanaksız kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKIŞ, Sevgin (2000), "Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Bilinci", Doğu Üniversitesi Dergisi, S:1, s.7-17.
- BROWN, Lester R. (2008), Plan B 3.0, (Çev: Ayşe Başçı), Tema Vakfı Yayınları, İstanbul.
- BROWN, Lester R. (2006), Dünyayı Nasıl Tükettik, (Çev: M. Fehmi İmre) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- CAPRA, Fritjof (2009), Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası, (Çev.:Mustafa Armağan), İnsan Yayınları, İstanbul.
- ERTÜRK, Hasan (2009), Çevre Bilimleri, Ekin Yayınevi, Bursa.
- FLANNERY, Tim (2007), İklimin Efendileri, (Çev.: Demet Taşkan), Klan Yayınevi, İstanbul.
- Geray, Cevat (1997), "Çevre İçin Eğitim", İnsan, Çevre Toplum, (Edit.: Ruşen Keleş), İmge Yayınları, Ankara, s.323-342.
- KILIÇ, Selim (2008), Çevre Etiği, Orion Kitapevi, Ankara.
- KUYAŞ, Nilüfer (2006), "Çevirmenin Sunuşu", Bilimsel Devrimlerin Yapısı, Thomas Kuhn (İçinde), Kırmızı Yayınlar, İstanbul.

- ŞAHİN, Nevin F.; Cerrah, Lale; Saka, Arzu; Şahin, Bülent (2004), Yüksek Öğretimde Öğrenci Merkezli Çevre Eğitimi Dersine Yönelik Bir Uygulama, GÜ. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, c: 24, S:3, s.113-128.
- ÖZDEMİR, Oya; Yıldız, Ayşe; Ocaktan, Esin; Sarışen, Özlem (2004), “Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Sorunları Konusundaki Farkındalık ve Duyarlılıkları”, A.Ü. Tıp Fakültesi Mecmuası, C:57, S:3, s.117-127.
- TEZBAŞARAN, A. Ata (2008), Likert Tipi Ölçek Hazırlama, 3. sürüm e-kitap.
- TUNA, Muammer (2007), “Türkiye’de Çevreye İlişkin Toplumsal Eğilimler: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 10(2), s.141-181.
- TUNA, Muammer (2006), Türkiye’de Çevrecilik, Nobel Yayınları, Ankara.
- TURGUT, Nüket (2001), Çevre Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara.
- ÜNAL, Sevil; Dımışkı, Ebru (1999), “UNESCO-NEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’de Ortaöğretim Çevre Eğitimi”, H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 16-17, s.142-154.
- ÜNDER, Hasan (1989), Çevre Felsefesi, Doruk Yayınları, Ankara.
- YAYLI, Hasan ve Berk, Zübeyde (2009), “Çevre Sorunları Dersinin Çevre Koruma Bilinci Oluşturma Düzeyinin Tespit Edilmesine Yönelik Bir Araştırma: Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi I. Uluslararası Davraz Kongresi, <http://idc.sdu.edu.tr/tammetinler/kalkinma/kalkinma17.pdf>, 27.11.2009
- YILMAZ; Ayhan; Morgil, İnci; Aktuğ, Pınar; Göbekli, İsmail (2002), “Ortaöğretim ve Üniversite Öğrencilerinin Çevre, Çevre Kavramları ve Sorunları Konusundaki Bilgileri ve Öneriler”, H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 22, s.156-162.
- YÜCEL İŞILDAR, Gamze (2008), “Meslek Yüksek Okulları Boyutunda “Çevre Eğitimi”nin Çevreci Yaklaşımlar ve Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Güz, 6(4), s.759-778.
- YÜCEL, Muzaffer; Altunkasa, Faruk; Güçray, Sonay; Uslu Cengiz; Say Nuriye Peker (2006), “Adana’da Çevre Duyarlılığı Düzeyinin ve Geliştirme Olanaklarının Araştırılması”, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 19(2), s.217-228.